

Türkiye ve Avrupa Birliğinde Küçükbaş Hayvan Yetiştiriciliğinde Örgütlenme

Oktay Gürsoy¹

¹Çukurova Üniversitesi Ziraat Fakültesi Zootehni Bölümü, Adana
e-mail: ogursoy@cu.edu.tr

Özet: Avrupa Birliği ülkelerinde küçükbaş hayvancılık sektöründe örgütlenme gerek yüksek damızlık değere sahip hayvanların eldesi amacıyla damızlık yetiştiriciler birliği, gerekse girdilerini ucuz temin etmek, ürünlerini hakça fiyatlara değerlendirmek, sivil toplum örgütü olarak baskı potansiyeline sahip olmak amaçlı yetiştiriciler birliği veya kooperatifi şeklindedir. Bu örgütlerin geçmişi Büyük Britanya İmparatorluğunda 18. yüzyıl başına dayanmakta olup, günümüzde benzer yapılanma Avrupa Birliği, Amerika, Kanada, Avustralya ve Yeni Zelanda'da çok yaygındır. Ülkemizde tarımsal örgütlenmenin geçmişi çok yakındır ve bunun içinde de örgütlenmenin en düşük olduğu sektörler koyun ve keçi yetiştiriciliğidir. Örgütlenmenin yararları hakkında bilgi sahibi olmayan ve son derece geleneksel bir üretim yapısına sahip olan bu sektörlerin sürdürülebilirliği beklenemez ve bu kaçınılmaz süreç 1980 yıllarından beri çok hızlı bir biçimde işleyerek koyun ve keçi varlıklarında sırası ile % 45 ve % 65 lik düşümlere neden olmuştur.

Koyun ve keçi yetiştiriciliğinin desteklenmesi, Avrupa Birliği ülkelerine (EU/CAP, No:2529/2001; CAP REFORMU 2003) göre çok düşük düzeylerde, ülkemizde süt sığırcılığına göre son derece önemsiz destekleri içermektedir. Avrupa Birliği'nin 1962 yılında başlattığı CAP (Ortak Tarım Politikaları) desteğinin hareket noktası, koyun ve keçi yetiştiricilerinin, tarımın diğer kesimlerine göre çok düşük düzeylerde yıllık gelirlere sahip olmaları ve bu sektörlerin kayıplarını karşılayarak buldukları yörelerde tutmaktır. Bu uygulama, yetiştiricilerin kırsaldan kente göçünü ve onun beraberinde getirdiği sosyo-ekonomik sorunları baştan durdurmak ve küçükbaş hayvancılığın çok özel ve kıymetli ürünlerinin üretimini sürdürülebilir kılmaktır.

Anahtar Kelimeler: Küçükbaş hayvancılık, hayvancılık örgütleri, yetiştiriciler birliği, damızlık yetiştiriciler birliği

Turkey and the European Union Organizing in the Small Ruminant Breeding

Abstract: In EU, small ruminant producers formed small ruminant breeders' associations with the objectives of producing high producing breeding stock along with small ruminant producers' unions or cooperatives with the objectives of obtaining inputs cheaper; marketing their products with their proper values; forming NGO's with political and social pressure potentials and also help themselves solve the problems they face. The history of the foundation of these organizations may go back to 18th century in the Great Britain. Similar organizations are fairly widespread in Europe, USA, Canada, Australia and New Zealand. In Turkey, however, the establishment of livestock producer

organizations are very recent and the share of small ruminant producer organizations is extremely minute. Sustain abilities of these sectors, unaware of the benefits of unification, are not expected due to the fact that these rural societies exhibit the most traditional characteristics. The inevitable process of decline in small ruminants has been in effect since 1980 in a very serious manner causing reductions approximately 45 in sheep and 65 % in goat numbers.

Similarly the support of small ruminant sectors in Turkey is extremely insignificant compared to EU (EU/CAP, No:2529/2001) and the domestically as compared to dairy cattle support regimes. The main concept behind European Union's support regime for small ruminants is the reality that the small ruminant producers net income being much lower than the other agricultural sectors and the belief that the compensation would allow these communities remain in their homelands. This regime aimed at preventing the rural urban migration and the socio-economical problems related while encouraging the sustainable production of the very special and valuable products of small ruminants.

Key Words: Small ruminants, livestock organizations, breeders' society, stud breeders' associations

Giriş

Koyun ve keçi yetiştiriciliği 1980 yılından günümüze çok ciddi boyutlarda küçülme sergilemiştir. Daha açıkçası hayvan varlığı koyunda 48.6 milyon baştan 25.4 milyon başa, keçi varlığı ise 19 milyon baştan 6.5 milyon başa düşmüştür (Akman ve ark., 2001; Kaymakçı ve ark., 2001; Kaymakçı ve ark., 2005; Gürsoy, 2005; FAOSTAT, 2009). Şu andaki halleriyle koyunculuk ve keçilik yakından incelendiğinde, belirgin özellikleri nedeniyle sürdürülebilir yapıda değildir ve bu düşüş 1980 yılından beri inanılmayacak süratle devam ede gelmiş ve karar vericilerin vurdumduymazlığının verdiği ivme ile uzun yıllar devam edecektir. Bunun başlıca nedenlerini her iki üretim dalının da son derece geleneksel ve çağdaş gelişmelere ayak direyen, düşük girdi-düşük çıktı yapısında, düşük verimli ırkların hakim olduğu küçük işletmelerden oluşmasıdır. Ayrıca örgütlenmenin en az olduğu tarımsal faaliyetler olması nedeniyle gerek tavukçuluk, gerekse sığırcılığa göre sahipsizdirler ve devletten ciddiye alınmayacak düzeyde destek sağlanmaktadır ve yetiştiricilerin tamamı yakını bunların farkında bile değildir (İnan ve ark., 2005). Genel anlamda sürdürülebilirlik, son yıllarda, tüm ekonomik faaliyetlerde öncelikle aranan ve olmazsa olmaz koşul olarak kabul edilen bir kriterdir. Sürdürülebilirlik açısından ülkemiz koyun ve keçiciliği verimlilik, karlılık, doğal kaynaklarla uyumluluk, insan sağlığı için gerekli hijyen ve sanitasyonu sağlamak, hayvan haklarına saygı gibi kriterleri yerine getiremediği söylenebilir. Buna bir de işletme ölçeklerinin küçüklüğü eklendiğinde, temelde koyun ve keçi yetiştiriciliği, kıt kaynaklı kırsal alanlarda, çoğunlukla ailenin süt ve ürünleri, kurbanlık, yapağı, gübre (katı yakıt) ve nakit gereksinimlerini sağlamak amacıyla yapılan ve yüz, iki yüz yıl öncesinin amaçları ve yetiştirme sistemleriyle birebir örtüşen bir uğraş olarak değerlendirilebilir. (Gürsoy, 2005).

Ülkemizde daha çok ürün bazında birlikler veya kooperatifleşme yaygındır. Bu tip örgütlenmede başarısızlık çok yaygın olup 'bütünleşmenin sağlanamamasının' psikolojik ve sosyal yönleri yanında liderlik ve disiplin eksikliğine bağlanmalıdır. Bir başka açıdan, kırsal kesimde çiftçiler kendileri örgütlenemedikleri gibi kendilerine dışardan önerilen örgütleri, işlerini kolaylaştıracak, sorunlarını çözecek ve daha çok kazandıracak yapılar olarak değil, devletten daha fazla ve kolay yararlanacakları kuruluşlar olarak görmekte-dirler (Gökçe (1997).

Cumhuriyetin kuruluşu sonrasında, 1926 yılında, 904 Sayılı ‘İslahı Hayvanat Kanunu’ çıkarılmış ve bunun sonucunda ülkede bulunan yerli ırkların ıslahı ve yetiştiricilerin damızlık gereksinmesini devlet eliyle karşılamak üzere Haralar, İnekhaneler ve Devlet Üretme Çiftlikleri kurulmuş ve bu kuruluşlar çevrelerindeki halk sürülerinden toplanan hayvanlarla uzun yıllar saf yetiştirme uğraşlarına devam etmiş ve bazıları hala devam etmektedir. Bu işletmelerde koyun ve keçi ırklarımızın verimleri yeterli düzeye çıkarılamamış ve bunların çevresinde damızlık nüve işletmeler kurulamamıştır (Pekel, 1997).

Batı Anadolu’da Ege Üniversitesi’nin özverili uzun çalışmaları sonucunda egzotik Ost-Friz sütçü ırkıyla Kıvırcık, Sakız ve Dağlıç’tan yüksek verim potansiyelli Tahirova, Türkgeldi, Sönmez, Menemen, Acıpayam melez tipleri oluşturulmuş ve bunlardan özellikle Tahirova ve Acıpayam melez tiplerinden memnun kalan önder çiftçiler bölgelerinde ırk bazında örgütlenmişler ve ülkemizde ilk ‘Damızlık Yetiştiriciler Dernekleri’ni kurmuşlardır (Sönmez, 1990).

Ülkemiz, 1926 yılından yaklaşık olarak 70’lerin sonuna kadar Merinoslaştırma ve Tiftik Keçisi İslah Projelerine bütün kaynağını akıtmış ancak büyük bir hüsrana yaşamış ve diğer koyun ve keçi ırklarımızın saf yetiştirme ve seleksiyonla ıslahı yerine bunları genel anlamda sadece çoğaltmıştır. Planlı kalkınma dönemleri ülkemizde önce tavukçuluğu sonra da süt sığırcılığını geliştirmeye yönelik destekleri yoğunlaştırmış ve küçükbaş hayvancılığı ise tamamen ihmal etmiştir (Gürsoy, 2006). Devletçilik, 1980 yılından sonra bir kenara bırakılarak, devleti küçültüp, özel sektörü devleştirme politikaları benimsenmiştir. Sonuçta yetiştiriciye büyük yararı olan ve tüm ülkede örgütlenmiş olan Süt Endüstrisi Kurumu, Yem Sanayi geliştirme ve renovasyonu yerine özelleştirme adı altında siyasi peşkeş ile birilerini zengin etmişlerdir. Diğer yandan, aynı sudan bahanelerle uzun yıllar Türk köylüsüne tohum, fide, fidan, damızlık ve teknik bilgi sunan Tarım İşletmelerinin de özelleştirmesi büyük ölçüde tamamlanmıştır. Kalanı ise kısa sürede yok pahasına elden çıkacaktır.

2001 yılında çıkarılan 4631 Sayılı Hayvan İslahı Kanunu ve bu kanunun ilgili maddeleri gereğince yine 2001 yılında yayımlanan İslah Amaçlı Yetiştirici Birliklerinin Kurulması ve Hizmetleri Hakkında Yönetmelik yeni bir çığır açmıştır.

Koyunculukta örgütlenmenin başlangıcı 18. yüzyıl başlarında Büyük Britanya İmparatorluğu’nda başlamış ve onun hegemonyası altında kurulmuş olan Avustralya, Yeni Zelanda, Amerika ve Kanada’da aynı örgütlenme modelleriyle gelişmiş hatta bu modeller kıta Avrupa’sı tarafından da benimsenmiştir. Aslında öncelikle yetiştiricilerin ırk bazında örgütlenmeleri, hayvancılık araştırma kuruluşları ve üniversitelerce yapılmakta olan ıslah çalışmalarını destekleyen ve gerçekleştiren en önemli oluşum olarak her ülkede model olarak benimsenebilir.

Bu çalışmanın amacı ülkemiz ve Avrupa Birliğinde küçükbaş hayvancılık örgütlenmesini önceki çalışmalardan derleyerek ülkemiz küçükbaş sektörü için değerlendirmektir. Buna ek olarak ülkemizde adaletsizce farklı desteklenen süt sığırcılığı ile küçükbaş hayvancılığın içler acısı halini ortaya koyarak bu sektörlerin Avrupa Birliği Ortak Tarım Politikaları gereği ve denli bilinçli desteklendiğini sergilemektir.

Küçükbaş Hayvancılıkta Örgütlenme

Hayvancılıkta örgütlenmenin amacı, aynı uğraştaki yetiştiricilerin sorunlarına (vasıflı damızlık, kaba-kesif yem miktar ve kalitesi, hastalık ve parazitlerle savaş, barınak, bilgi edinme, eğitim, yüksek teknoloji edinimi, amaca yönelik kayıt tutma, soy kütüğü, pazarlama, ürün işleme, vs gibi) çözüm bulma, güç birliği oluşturma, tarım politikalarının oluşumunda söz sahibi olma, haklarını koruma ve alma gibi çok önemli konularda sektörel olarak gereksinimlerini karşılamada aktif bir yapıyı oluşturmaktır. İnan ve ark., (2005) daha basit olarak örgütlenmeyi ortak amaçlara sahip bireylerin sorunlarına birlikte çözüm arama için güç birliği amacıyla bir araya gelmeleri şeklinde tanımlamaktadır. Tarihsel olarak ülkemizde hep devlet öncülüğünde örgütlenme kooperatifleşme (kredi, ürün işleme ve pazarlama amaçlı) olarak gerçekleşmiştir. Vasıflı damızlık temini için ıslah işleri devlete bırakılmıştır.

Prof. Dr. Reşit SÖNMEZ, *Köye Doğru* adlı 1990 yılında yayımlanmış ve kendi ifadesiyle “Büyük Önder Atatürk’ün ‘Efendimiz’ dediği TÜRK KÖYLÜSÜNE atfettiği, büyük öğütler içeren kitabında:

“Düşük maliyetli bol üretim içi değerli genotipler (yüksek verimli hayvanlara) sahip olmak, bunların yaşayıp verimlerini gösterebileceği çevre koşullarını sağlamak, hastalıklardan korumak ve ürünlerinin pazarlanması için düzenler kurmak zorunludur. Devletin koruyucu kanatları altında bu konular geliştirmeli ve kurulacak Hayvan Yetiştirme Birliği kendi konusuna sahip çıkmalıdır. İleri ülkelerde, devletin desteği ve koruyucu görevi hiç aksamadan sürdürülmelidir. Ancak hayvan yetiştiricileri kendi birliklerini kurup kendi işlerine sahip olduğundan, olur olmaz konularda devletin kapısında boynu bükük duruma asla düşmezler”.

Yine Prof. Dr. Reşit SÖNMEZ, *Şafakta Uyananlar* adlı 1995 yılında yayımlanan ve Ziraat çilere atfettiği kitabında:

“Türk Çiftçisi mutlaka örgütlenmelidir. Tarım politikasının uygulanması örgütlü çiftçi ile kolay olur ve aynı zamanda çiftçi örgütleri tarım politikasının oluşturulmasına yardım eder.(Avrupa’da) Güçlü örgütler devlete kafa tutuyor ve politikaları değiştirebiliyor. Türkiye’de küçük çiftçiler boynu bükük, örgütsüz ve hep devletten himaye ve destek bekler durumdadır”

Ülkemizde küçükbaş hayvancılık, bölgeden bölgeye büyük değişiklikler sergilese de, ortak özellikleri temelde benzerdir. Bölgelerin koyun ve keçi yetiştiricilikleri, karakterizasyon olarak bir kenara bırakıldığında ve sadece örgütlenmeleri ele alındığında yine büyük farklılıklar olduğu gözlenmektedir. Ege ve Marmara Bölgelerinde bu sektörlerin daha öncü özellikte olduğu ve sürekli bir arayış içinde olduğu söylenebilir. İstisnai olarak koyunculukta örgütlenme Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi Zootečni Bölümü’nün Prof. Dr. Reşit SÖNMEZ ve Prof. Dr. Mustafa KAYMAKÇI öncülüğünde, uzun yıllara dayanan koyun ıslahı çalışmaları sonucunda, Batı Anadolu’da yetiştiricilerce çok beğenilen Tahirova, Türkgeldi, Sönmez, Acıpayam ve Menemen melez tiplerin oluşturulması çalışmaları sırasında, üzerinde en çok durdukları konunun yetiştiricilerin örgütlenme gereğini her fırsatta dile getirmişler ve bu amaçla çok somut adımlarda atmışlardır. Örneğin Batı Anadolu’da Tahirova ve Acıpayam melez tiplerinin yetiştiricileri kendi bölgelerinde 1980’li yıllarda kurdukları dernekler çatısı altında örgütlenmişler ve kayda değer faaliyetlerde bulunmuşlardır (Sönmez, 1990).

Bir çok ülkede bu alandaki örgütler üyelerinin sorunlarını çözmede, iyi kalite damızlık temin etmede, damızlık hayvanlarını değerlendirmede, ürünlerini değer fiyata satmada, girdileri kaliteli ve ucuza satın almada, devletin destekleme politikalarını oluşturmada çok etkin olmuşlar ve olmaya da devam etmektedirler. Bu örgütleri üst kuruluş olarak ulusal yetiştiriciler birliği ve alt kuruluşlar olarak damızlık yetiştirici birlikleri olarak iki grupta toplamak daha doğru olabilir. Örneğin Büyük Britanya’da Ulusal Koyunculuk Birliği (NSA), Yeni Zelanda’da Damızlıkçı Koyun Yetiştiricileri Birliği (NZSBA), Avustralya’da Avustralya Damızlık Koyun Yetiştiricileri Birliği (ASSBA) gibi. Ancak bu çatının altında ve dışında farklı ırklara ait damızlık yetiştiriciler birlikleri bulunmaktadır.

Türkiye’de Küçükbaş Hayvancılık Örgütleri

Türkiye’de örgütlenerek sivil toplum örgütü oluşturan tüm sektörlerin hızlı gelişmesine seyirci kalan hayvan yetiştiricileri, sonunda 28.02. 2001 tarihli **4631 nolu Hayvan Islahı Kanunu** ile nihayet örgütlenme fırsatı yakalamışlardır. Bu kanunun amacı ‘...her türlü hayvansal üretim ve bu üretimi etkili kılan faaliyetler ile yarış, müsabaka ve iş maksadıyla yetiştirilen hayvanların verimlerinin artırılması için yapılacak ıslah çalışmalarını, evcil ve yabani hayvanların gen kaynaklarının korunmasını, hayvansal üretimin ekonomik olmasını ve rekabet gücünün artırılmasını, bu hususlarla ilgili faaliyetleri ve soy kütüğü kayıtlarının tutulması ve hayvan ırklarının ıslahını, damızlıkların sağlıklı ve hijyenik koşullarda yetiştirilmesini ve hastalıklardan arı bir şekilde üreticilere intikalini ve korunmasını sağlamaktır’(Resmi Gazete, 2001a).

Damızlık Koyun ve Keçi Yetiştiricileri Birlikleri

Bu kanun çerçevesinde **Islah Amaçlı Yetiştirici Birliklerinin Kurulması ve Hizmetleri Hakkında Yönetmelik** 2001 yılı sonunda 24615 sayılı Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Yönetmeliğe göre kurulacak birliklerin amacı şöyle özetlenmiştir:

1. Üstün verimli hayvanlar yetiştirmek için yetiştiricilerin kendi aralarında örgütlenmesi,
2. Yerli ve ithal edilmiş ırkların geliştirilmesi, verimlerinin artırılması,
3. Yerli ve ithal hayvanların ön soy kütüğü ve soy kütüğü kayıtlarının tutulması,
4. Tutulan kayıtlara temel oluşturacak verim kontrollerinin yapılması,
5. Hayvanlara ilişkin sağlık hizmetlerinin yürütülmesi,
6. Sigorta işlemlerinin yapılması,
7. Üyelerin eğitimlerinin sağlanması,
8. Üyeler arasında yarışmalar düzenlenmesi,
9. Üyelerin gereksinimlerinin kaliteli ve ucuz temin edilmesi,
10. Ürünlerinin yurt içi ve dışında pazarlanması,
11. Ürünleri değerlendirme amaçlı tesis kurulması, kiralanması ve işletilmesi,

12. Milli İslah Komitesi'nin önerisi doğrultusunda Bakanlıkça belirlenecek her türlü hayvan ıslahı çalışması yapması veya yaptırılması, olarak sıralanabilir.

Bu gelişme, yolu açmış ve önce İzmir İli Damızlık Koyun-Keçi Yetiştiricileri Birliği 2003 de kurulmuştur. Son 5-6 sene içinde tüm illerde Damızlık Koyun ve Keçi Yetiştiricileri Birliği kurulmuş ve faal hale gelmiştir. Kurulan Birliklerin çalışmalarını sağlıklı yapabilmeleri üyelerin maddi desteğine ve üyelerin sorumluluklarını eksiksiz yerine getirmelerine bağlıdır. Aslında mevcut gelirleriyle, Birliklerin yukarıda belirtilen amaçlarının tamamını yerine getirmesini beklemek zor görünmektedir. Özellikle üyelerin hayvanlarına ait soy kütüğü tutmaları ve verim kontrollerinin yapılmasını sağlamaları çok zordur. Bunların yapılmasıyla ancak ıslah gerçekleşebilir. Doğru ve güvenilir veri olmadığı sürece bu birlikler sadece devletin verdiği parasal destekleri almayı amaçlayan güvenilir damızlık sağlayabilecek kurumlar olmaktan uzak kalacaklardır.

Bu örgütlerin başarılı olduğu ülkelerdeki gibi maddi kaynak sağlamaları için belirli gelir kalemleri yetiştiricilerden zorunlu olarak tahsil edilmemelidir. Birliklerin gelir kalemlerinden önemli olanları aşağıda sıralanmıştır:

1. Üye giriş aidatı
2. İşletme yıllık aidatı
3. Damızlık hayvan kayıt aidatı
4. Soy kütüğü belgesi gelirleri
5. Damızlık satışı komisyonları
6. Damızlık yarışmalarına katılım ücreti
7. Ürün pazarlama gelirleri
8. Ucuz girdi temini komisyonları
9. Doğrudan gelir desteği birlik kesintileri
10. Devlet katkısı-birlikleri yaşatma amaçlı destek

Yukarıda sıralanan gelirlerin oranları, Damızlık Koyun ve Keçi Yetiştiricileri Merkez Birliği tarafından belirlenerek tüm birliklerin birörnek uygulamaları sağlanabilir. Kurulan Birlikler, mutlak surette yetiştiricilerin eğitimleriyle yakından ilgilenmeli ve bu doğrultuda üniversiteler ve Tarım ve Köyişleri Bakanlığı'yla işbirliği yapmalıdırlar. Ülkemizde çok önemli gen kaynakları vardır. Mevcut ırklarımız ortalama olarak düşük verimli ırklardır, ancak yapılan araştırmalar tüm ırklarımızda, süt verimi ve büyüme performansı bakımından büyük varyasyon bulunduğunu göstermektedir (Bulgurlu, 1961; Yalçın, 1986; Gürsoy ve ark., 1992; Gürsoy ve ark., 1993; Bahady ve ark., 1994; Acuz, 2005; Gürsoy, 2005; Altıoğlu ve Gürsoy, 2007). Daha somut olarak, İvesi, Kıl Keçisi, Kilis Keçisi, Akkaraman ırklarının verimlerine ilişkin ortaya konan varyasyonlar bu ırklarda seleksiyonla çok önemli gelişmeler sağlanabileceğini göstermektedir. Ayrıca İvesi koyunu, ıslah edici ırk olarak diğer yerli ırklarla çok verimli melez tipler oluşturarak, yetiştiricilerin sürülerinde önemli artışlar sağlayabilir. Diğer yandan, Malta ve Kilis keçileri ıslah edici ırklar olarak Kıl keçisiyle çok verimli melez tipler oluşturabilir.

Türkiye Damızlık Koyun ve Keçi Yetiştiricileri Merkez Birliği

Damızlık Koyun ve Keçi Yetiştiricileri Birliklerinin (DKKYB), bir üst kuruluşu olarak örgütlenen bu örgüt 2006 yılında kurulmuştur. Henüz çok yeni bir kuruluş olarak tüm illerde kurulmuş ve kurulmakta olan DKKYB'lerden toplam 59 üyeye sahiptir. Üyelik giriş aidatı 3.000 TL ve yıllık aidatı da 1.500 TL'dir. Ayrıca üye birlik yetiştiricilerine tahakkuk eden doğrudan gelir desteğinden de % 0.1 gibi çok cüzi bir kesinti alınmaktadır. Mevcut haliyle ve Tarım ve Köyişleri Bakanlığına çok bağımlı olması nedeniyle, ya iktidarların politik etkisinde, ya da muhalefetinde olacaktır. Son derece politik bir kuruluş olmaktan kurtulamayacak gibi görünen DKKYB'nin, kendi sitesinden alınan görevleri aşağıda verilmiştir:

1. Tüm birlikler arasında iletişim ve bilgi değişiminin sağlanması ve hızlandırılması.
2. Kamu kuruluşları ve Kamuoyu nezdinde hayvancılık sektörünün temsil edilmesi ve görüşlerinin savunulması.
3. Yasal düzenlemelerle hayvancılık sektöründe yetkin, kendine güvenen, çok boyutlu, gerekli ortamın oluşturulması, sektörün büyüyen ve dünya çapında ölçekte rekabetçi bir yapıya kavuşturulması.
4. Teknolojik ve analitik yeniliklerin takip edilmesi, üye birliklerle ve onlara kayıtlı yetiştiricilerle paylaşılması.
5. Sektörde dürüst rekabetin kollanması ve hayvancılık kalitesinin geliştirilmesi ve korunması.
6. Bölgesel ve uluslararası ıslah programlarıyla, teknoloji ve kalite yükseltilmesine ilişkin araştırmaların yapılıp, desteklenmesi.
7. Hayvan ve hayvansal üretim, tüketim ve ihracatının artırılması için çaba harcanması.
8. İlgili uluslararası kuruluşlara, sektör adına, üye olunması ve ulusal hayvancılık birlikleri ile ortaklaşa çalışılması.
9. Yenilikçi, en iyiyi başarma arzusu, deneyim ve kalite anlayışıyla öncülük etmesi.
10. Birliklerin güçlendirilmesi ve kalkındırılmasıyla ilgili yöntem ve model önerileri geliştirmesi.
11. Tüm birlikler ve yetiştiriciler için çekim merkezi olmak.

DKKYMB yukarıda sayılan görevleri yapabilmesi için Birlikler gibi ciddi finans desteğine gereksinim vardır. Bunların yeterli boyutlara ulaşabilmesi için geçiş veya kuruluş döneminde teşvik amaçlı devlet katkısı sağlanmalı ve her üye Birliğin bütçe gelirlerinin en az % 3-5 i Merkeze gönderilmelidir.

Kooperatifler

Kooperatifleşme nedense ülkemizde son derece zor yaşayan bir örgütlenme biçimidir. Aslında koyun ve keçi yetiştiricileri kooperatifleşseler öncelikle ürünlerini değer fiyata satabilirler ve pazarlama sorunu ortadan kalkar. Süt ve ürünleri çabuk bozulan ve mevsimlik üretim olduğundan çok özenle ve hijyenik olarak işlenmesi ve soğuk muhafazası

gerekir. Bunların da ciddi yatırımla gerçekleşebilir. İşletmelerin çok küçük ölçekli olması, yetiştiricilerin kooperatifleşme konusunda eğitimsiz olmaları, kısa zamanda siyasi bölünmelerin ve yönetimlere güvensizlik gibi nedenlerle kurulan kooperatiflerin yaşatılmaları olanaksız hale gelmektedir. Kısa süreli de olsa başarılı kooperatiflerin arkasında dışarıdan devlet veya yerel otoritelerin özverili destekleri açıkça gözlenmektedir ve kişiye bağlı kalmaktadır.

Avrupa Birliğinde Küçükbaş Hayvancılık Örgütleri

Damızlık Yetiştirici Birlikleri

Avrupa Birliği'nde, küçükbaş hayvancılık örgütlenmeleri bundan yaklaşık olarak 250 yıl önce Büyük Britanya İmparatorluğu'nda, hayvan ıslahının da babası kabul edilen, Robert Bakewell (1725-1795) isimli bir ziraatçı tarafından başlatılmıştır. Leicester ırkı koyunlarda, bugün akrabalı yetiştirme olarak bilinen yöntemle, saf hatlar oluşturarak uyguladığı seleksiyon yöntemleri ve planlı çiftleştirmelerle, Dishley Leicester koyunlarını geliştirmiştir. Bu koyunlar, o kadar ünlenmişler ki, yetiştiriciler bunları damızlık olarak almak için büyük rekabete girmişlerdir. Bakewell geliştirdiği ırkın koçlarını, yıllık olarak çok yüksek fiyatlara kiralamaya başlamıştır. 1789 yılında, 3 adet koçu yıllık 90.000 sterline kiralamıştır. Bakewell Dishley Birliğini kurarak, bu ırktan en üst düzeyde yararlanmayı amaçlamıştır. Kurduğu birliğe bazı kurallar koyarak, bu ırkın saflığını devam ettirmeyi, aynı zamanda da ıslah etmeyi, hedef olarak seçmiştir.

1795 yılında ölümü üzerine, 12 komşu yetiştirici Bakewell Club olarak bir araya gelerek Bakewell'in koyunlarını korumak amaçlı satın almışlardır. Saf olarak, değişik yerlere götürülen Dishley Leicester ırkı, Bakewell'in öğrencileri tarafından daha da ıslah edilerek, bugünkü ünlü Border Leicester ırkı oluşmuştur (www.borderleicesters.co.uk, 2009).

Belirli ırkların veya melez tiplerin, saf olarak yetiştirilmesi ve ıslahını amaçlamış olan yöresel yetiştirici birlikleri, zaman içinde büyüyerek ve güçlenerek Birleşik Krallık'da yaygın örgütlenmişlerdir. Bugün, Birleşik Krallık'da bulunan tüm koyun ırklarının, ayrı ayrı Damızlık Yetiştirici Birlikleri vardır ve tarihsel olarak bu örgütler kendi ırklarını ıslah etmişler, onların üstünlüklerini tüm sektöre tanıtmışlar, üyelerinin damızlık satışlarını artırmışlar, koyunculuk sektörünün verimliliği ve karlılığını artırarak koyun yetiştiriciliğinin sürdürülebilirliğini doğrudan etkilemişlerdir. Çizelge 1 de, Birleşik Krallık'da NSA'a (Ulusal Koyunculuk Birliği) ırk olarak kayıtlı damızlık yetiştiriciler birlikleri verilmiştir.

Damızlık yetiştirici birliklerinin amacı tüm dünyada aynı olup ırk bazında temsilcisi oldukları ırkların ıslahı, tanıtımı, üyelerinin damızlıklarının değer fiyata satışı, soy kütüğü kayıtlarının düzenlenmesi, üyelerinin damızlık gereksinmesinin karşılanması, ırk içinde rekabetin artırılması, iyilerin ödüllendirilmesi, üyelerinin bilgi ve görgüsünün artırılması başlıca hedef ve görevleri olarak özetlenebilir.

Çizelge 1. Birleşik Krallık Ulusal Koyun Birliği'ne Kayıtlı Damızlıkçı Koyun Birlikleri

Badger Face Welsh Mountain Sheep Society	Lincoln Longwool Sheep Breeders Association
Balwen Welsh Mountain Sheep Society	Llanwenog Sheep Society
British Berrichon Du Cher Sheep Society	Lleyn Sheep Society
Eppynt Hill & Beulah Speckled Face Sheep Society	Lonk Sheep Breeders Association
Blackface Sheep Breeders Association	Manx Loghtan Sheep Breeders Group
Black Welsh Mountain Sheep Breeders Association	Manx Loghtan Sheep Breeders Group
British Bleu Du Maine Sheep Society	Meatline Breed Society
Bluefaced Leicester Sheep Breeders Association	Norfolk Horn Breeders Group
The Society Of Border Leicester Sheep Breeders	North Country Cheviot Sheep Society
Boreray -Rare Breeds Survival Trust	North Of England Mule Sheep Association
Brecknock Hill Cheviot Sheep Society	North Ronalsay Rare Breeds Survival Trust
The British Inra 401 Sheep Society	Oxford Down Sheep Breeders Association
British Milksheep Society	Portland Sheep Breeders Group
Cambridge Sheep Society	Romney Sheep Breeders Society
Castlemilk Moorit Sheep Society	British Rouge De L'ouest Sheep Society
Charmoise Hill Sheep Society	Rough Fell Sheep Breeders Association
British Charollais Sheep Society	Roussin Sheep Society
Cheviot Sheep Society	Ryeland Flock Book Society
Clun Forest Sheep Breeders Society	Scotch Halfbred Sheep Breeders Association
Colbred Sheep Society	Scotch Mule Association
Cotentin Sheep Society	Shetland Flock Book Trust
Cotswold Sheep Society	Shetland Sheep Society
Dalesbred Sheep Breeders Association	Shropshire Sheep Breeders Association
Dartmoor Sheepleaders Assoc.(Greyface)	Soay- Rare Breeds Survival Trust
Derbyshire Gritstone Sheep Breed Society	Southdown Sheep Society
Devon Closewool Sheep Breeders Society	South Wales Mountain Sheep Society
Devon And Cornwall Longwool Flockbook Assoc.	Suffolk Sheep Society
Dorset Down Sheep Breeders Association	Swaledale Sheep Breeders Association
Dorset Horn & Poll Dorset Sheep Breeders Assoc.	Teeswater Sheep Breeders Association
Est A Laine Merino Sheep Society	British Texel Sheep Society
Exmoor Horn Sheep Breeders Society	British Vendeen Sheep Society
British Friesland Sheep Society	Welsh Halfbred Sheep Breeders Association
British Gotland Sheep Society	Welsh Hill Speckled Face Sheep Society
Hampshire Down Sheep Breeders Association	Welsh Mountain Sheep Society
Hebridean Sheep Society	Welsh Mule Sheep Breeders
Herdwick Sheep Breeders Association	Wensleydale
Hill Radnor Flock Book Society	Longwool Sheep Breeders Assoc.
British Icelandic Sheep Breeders Group	White Face Dartmoor Sheep Breeders Assoc.
Ile De France Sheep Society	White Faced Woodland Sheep Society
Jacob Sheep Society	Wiltshire Horn Sheep Society
Kerry Hill Flock Book Society	Zwartbles Sheep Association
Le.icester Longwool Sheep Breeders Association	

Örnek olarak, bugünkü haliyle Dorset Down Damızlık Yetiştiriciler Birliği'nin üyeliğe kabul edilme koşulları ve üyelerin zorunlu olarak ödemesi gerekli aidat, ücret, komisyon gibi Birliği yaşatan finans desteğini oluşturan kalemler aşağıda.

Birliğe Giriş İlkeleri:

1. Birliğe girmek isteyen yetiştirici, gerek görüldüğü takdirde kendi sürü kayıtlarını Birlik Konseyinin denetlemesine açmayı ve sürüsü birliğe kabul edilmediği takdirde denetleme masrafları ödemeyi kabul eder.
2. Gerçek Dorset oldukları belirlenene kadar hiçbir sürü Birliğe kabul edilemez.
3. Birlik Konseyi her hangi bir sürünün birliğe katılıp katılmaması kararında tek yetkilidir.

“Yukarıdaki ilkeleri kabul ederek Dorset Down Damızlık Yetiştiriciler Birliğine müracaat ediyorum ve kabul edildiğimde de Birliğin öne süreceği tüm diğer kurallara da uyacağımı beyan ediyorum. İmza”

Zorunlu Ödemeler:

1. Üyelik aidatı 42 + KDV Sterlin (Her yıl 1 Eylül de yenilenir).
2. Assosiyе Üyelik 25 + KDV Sterlin
3. Genç Üye 10 + KDV Sterlin/İlk yıl
4. Koyun Kayıt: 1.20 Sterlin/ 12 aylıktan küçük
5. Koyun Kayıt: 2.50 Sterlin/ 12 aylıktan büyük
6. Koç:20 sterlin
7. Fuarda Satışa Sunuş Koç: 20 Sterlin
8. Fuarda Satışa Sunuş Koyun: 10 Sterlin
9. Dışsatım Sertifikası: 1 Sterlin

Müracaat belgesi ekine konulması zorunlu sürü kompozisyonu ve hayvanların orijinleri numaralarıyla birlikte doldurulması gerekmektedir.

Kaydedilecek Hayvan (Baş)	Koç/Koyun/Toklu	Alındığı Yer

Not: Sadece tetovir numarayla uygun sürü kayıt numarası olanlar kaydedilecektir.

Sürü ..... baş koyun, ... dişi toklu, ... koç ve erkek kuzudan oluşmaktadır.

Ulusal Damızlıkçı Yetiştiriciler Merkez Birliği

Birleşik Krallık'da NSA (Ulusal Koyunculuk Birliği) olarak örgütlenmiş olan bu merkezi kuruluşun tarihi 1892 yılına dayanmaktadır. Damızlıkçı Birliklerin çoğalmasıyla koyunculuk sektörünün ortak ve güçlü sesi, koyun ıslah ve organizasyonunun daha bir örnek olması ve farklı birliklerin birörnekliliğinin sağlanması amacıyla bir üst kuruluşa gereksinim duyulmuş ve NSA kurulmuştur. Aynı kuruluş 1969 yılında, pedigrili ve pedigrisiz yetiştiricilerin tüm sorunlarıyla ilgilenen bir forum haline gelmiştir. Sivil toplum örgütü olarak hiçbir devlet desteği almadan sadece üye aidatlarıyla hizmet etmektedir. Bu örgütün görevleri:

1. Birleşik Krallık koyun yetiştiricilerinin koyunlarını ve ürünlerini yurtiçi ve dışında tanıtmak ve promosyonunu yapmak,
2. Var olan geniş temas grubu (Tarım bakanlığı, Çevre Bakanlığı, Ulaştırma Bakanlığı, Et ve Hayvancılık Komisyonu (MLC) milletvekilleri, Avrupa Birliği Parlamentosu Vekilleri, Avrupa Birliği Yetkilileri, diğer çevre ve refah grupları gibi) bu kuruluşun temsil ettiği üyelerin gücünü iyi bilmektedir. Bu nedenle Birliğin sorunları daha öncelikli hal almakta ve sorunları kısa sürede çözebilmektedir.

NSA Birleşik Krallık'da 9 bölgede yoğun faaliyet içindedir.

Destekleme Politikaları

Gerek Avrupa'da, gerekse Türkiye'de koyun ve keçi yetiştiriciliği tarımın diğer sektörlerine göre daha düşük getiriye haiz sektörlerdir. Bu nedenle desteklenmeleri gereklidir. Desteklemelerin temelinde yatan, bu sektörlerin yetiştirdiği kıymetli ürünlerin üretimine devam edilmesi ve bu sektörde istihdam edilen nüfusun buldukları yörelerde kalmalarını sağlamaktır. Ancak ülkemizde bu durum geçerli değildir. Yapılan destek hayvancılığın diğer sektörlerine göre çok cüzdür.

Türkiye'de Küçükbaş Hayvancılık Desteklemeleri

Çok yakın bir zamana kadar koyun ve keçi yetiştiriciliğine destek verilmemekteydi. Tüm desteklerin sığır yetiştiriciliğine odaklanmış olması ve çok yönlü olması hükümetlerin destekleme politikalarında tercihlerini göstermekte ve büyük haksızlık yaratmaktadır. Süt sığırcılığında Damızlık Süt Sığırcılığı Yetiştirme Birliğine kayıtlı, hastalıklardan arı bir sürüye sağlanan destekler çok ciddi boyutlardadır. Buna karşın koyun ve keçi yetiştiricilerine verilen doğrudan gelir desteği, 2007 yılında 5.0 TL, 2008'de de 10 TL olarak çok cılız kalmıştır. İşletme büyüklüğünün çok küçük olması sonucu alınacak destek miktarı yıllık hayvan başına gelir içinde çok önemsiz düzeydedir.

Avrupa Birliğinde Küçükbaş Hayvancılık Desteklemeleri

Avrupa ülkelerinde koyun ve keçi varlığı, et üretimi ve tüketimi Çizelge 2 de verilmiştir. Koyunculuk başta Birleşik Krallık, İspanya, Yunanistan, İtalya, Romanya, İrlanda, Portekiz gibi ülkeler oldukça geniş popülasyonlara sahiptirler. Ancak pek çok ülkede koyunculuk ve keçicilik son derece önemsiz bir uğraş olarak toplam tarımsal değerler içinde % 1 den düşük katkıya sahiptir. Toplam et tüketimleri içindeki pay da yine % 1 in altındadır. Sonradan Birliğe üye olan İngiltere ve İrlanda'da koyun yetiştiriciliği, koyun eti tüketimi, ithalat ve ihracatı çok büyük öneme sahiptir (Canali, 2006). Aynı yönde Fransa, İspanya, İtalya çok özel koyun peynirleriyle ünlü ülkelerdir.

Avrupa Birliğinde Ortak Tarım Politikası (CAP) 1962 yılında başlatılmış en gelişmiş ve en eski politikasıdır. Amacı tarım ve hayvancılık üretimini düzenlemek, pazarı dengelemek, çiftçilere düzenli bir gelir sağlamak, tüketiciye de sağlıklı ve kaliteli ürün sunmaktır. Kuruluşundan beri çok önemli reformlar yapılan CAP, gerek tarım, gerekse hayvancılık sektörlerinde önemli değişimlere neden olmuştur. 1992 yılında hayvan başına doğrudan gelir desteği başlatılmış ve bu uygulama Ajanda 2000 ile devam ettirilmiştir. Hayvan başına destek, yetiştiricilerin sürülerini büyütmesi yol açmış ve bu da ekosistemin sürdürülebilirliği sorunu ortaya çıkarmıştır (Pulido, 2003). Bunun üzerine 2003 yılında yeni bir reform yapılmış ve hayvan başına destek yerine 'tek çiftlik ödemesi' (SFP) uygulamasının üye ülkelerce benimsenmesine karar verilmiştir (Gaspar ve ark., 2008).

Çizelge 2. Avrupa ülkelerinde koyun ve keçi yetiştiriciliği ve et tüketimi

Ülkeler	Koyun 2007 000 baş	Keçi 2007 000 baş	Koyun Eti Ür. 2007 ton	Keçi Eti Üretimi 2007 ton	Koyun + Keçi Eti Tüketimi 2003 ton	Toplam Et Tüketimi 2003 ton	Koyun-Keçi Etinin Payı %
Birl. Krallık	33 582	95	330 000	-	352 597	4 961 561	7.11
İspanya	21 847	2 847	221 500	11 860	244 968	5 009 183	4.89
Yunanistan	8 803	5 571	95 000	58 000	135 835	869 201	15.63
Fransa	8 499	1 254	95 000	7 350	205 704	5 913 356	3.48
İtalya	8 227	955	59 000	2 700	82 390	5 226 903	1.58
Romanya	7 768	727	56 839	3 942	65 799	1 323 271	4.97
İrlanda	5 471	7	72 000	-	21 282	406 209	5.24
Portekiz	3 549	547	23 250	910	32 699	870 898	3.75
Norveç	2 400	73	26 000	300	25 161	284 167	8.85
Almanya	2 444	180	72 259	431	72 256	6 989 216	1.03
Bulgaristan	1 635	549	18 000	5 500	38 451	555 213	6.93
Hollanda	1 388	373	15 300	220	19 029	1 088 808	1.75
Macaristan	1 298	70	820	260	2 390	882 350	2.71
Bosna Hersek	1 000	74	2 200	?	2 953	68 040	4.34
Hırvatistan	680	109	2 000	200	4 844	179 035	2.70
İsveç	505	-	4 100	-	8 728	682 258	1.28
İsviçre	450	75	6 000	500	13 434	534 963	2.51
İzlanda	450	1	8750	-	6539	24 991	26.17
Slovakya	333	38	1 000	330	1819	369 788	0.49
Polonya	332	144	1 400	?	1 377	2 934 092	0.47
Avusturya	312	53	7 000	575	9 139	909 100	1.01
Kıbrıs	270	356	2 780	4 270	12 705	86 883	14.62
Danimarka	210	-	1 750	-	5 687	600 241	0.95
Belçika	156	27	2 350	25	18 895	828 202	2.28
Çek Cumhur.	150	16	1.500	100	1 634	810 668	0.20
Slovenya	132	28	1 850	300	1 240	184 830	0.67
Finlandiya	110	7	680	?	1 000	354 192	0.28
Estonya	63	3	397	32	397	93 295	0.43
Letonya	41	14	500	?	444	119 981	0.37
Litvanya	36	21	300	?	696	209 624	0.33
Türkiye	25 400	6 500	271 000	45 000	331 997	1 467 304	22.63

Avrupa Birliğinde bazı ilkelerin 2003 yılı koyun sayıları ve kişi başı ortalama koyun eti tüketimleri Çizelge 2’de verilmiştir. Görüldüğü üzere Avrupa’da koyun yetiştiriciliği İngiltere, İspanya, İtalya, Fransa, Yunanistan ve İrlanda dışında yoğun değildir ve pek çok ülkede ortalama yıllık tüketim toplam et üretim ve tüketimleri içinde % 2-3 ü geçmemektedir. Ayrıca İrlanda ve İzlanda dışında tüm ülkeler az da olsa toplam yıllık tüketimlerinin bir kısmını dışalım ile karşılamaktadırlar. Birliğe sonradan katılan Romanya ve Bulgaristan, Macaristan, Polonya bu alanda dışsattım için avantajlı ülkeler konumundadırlar. Avrupa Birliğine katılım müzakerelerinin sürdürüldüğü süreçte genelde hayvancılığımızın, özelden koyun ve keçi yetiştiriciliğinin rekabet gücünün zayıflığı işletmelerin küçük ölçekli olması, mevcut ırkların verim düzeylerinin düşüklüğü, hayvan bakım ve beslemesinin yetersizliği, barmakların ilkelliği, destekleme politikalarının gecikmesi ve yetersizliği göz önüne alınması gereken önemli konulardır (Çıkin ve ark., 1997).

Avrupa Birliğinde Küçükbaş Hayvancılık Desteklemeleri

Avrupa Birliği ülkelerinde koyun ve keçi yetiştiriciliği tarımın diğer sektörlerine göre çok düşüktür. Bu durum tepelik ve dağlık alanlarda daha da vahimdir son yıllarda tüketici tercihlerindeki ve yeme alışkanlıklarındaki değişimler bu düşüşün devam edeceğini göstermektedir (Croston, 2002, Dyrmondsson, 2006). Sektörler arasındaki bu fark nedeniyle Avrupa Birliği koyun ve keçi yetiştiricilerini ciddi miktarlarda desteklemiş ve desteklerine devam etmektedir. Ortak Tarım Desteği (Common Agricultural Policy 2529/2001) çerçevesinde 21Euro/baş; eğer süt sağımı yapıyorsa 16.8 Euro/baş olarak ödenmektedir. Ayrıca işletmenin topraklarının %50 üstündeki kısmının zayıf karakterli, sağlık ve ücra alanlarda olması nedeniyle de ayrıca 7 Euro / baş ekstra destek verilmektedir.

Çizelge 3. Avrupa Birliği Ortak Tarım Programı sığır ve koyun doğrudan destekleri

Sığır		Koyun	
Destek Tanımı	Tutarı (Euro)	Destek Tanımı	Tutarı (Euro)
Sağmal Sığır	224.15	Koyun	21.00
Et Sığırı (Birli)	150.00	Ulusal Koyunculuk Prog.	1.22
Et Sığırı (Boğa)	210.00	Kırsal Alan – Ücra Yetiştirme Alanları	7.00
Et Sığırı (İkili)	150.00	Alan Bazlı-Stoklama Oranına Göre (45 hektara kadar 0.15 BBHB/ha)	88.88
Extansifleştirme 1.4 BBHB/ha	80.00	Alan Bazlı-Stoklama Oranına Göre (45 hektara kadar 0.15 BBHB/ha) En az 3 ha	76.18
Extansifleştirme 1.8 BBHB/ha	40.00	İşletmenin oturulan yerden 70 mil uzak olması	101.58
Kesim Desteği	80.00	-	-
Et Sığırı (Düve)	22.85	-	-
Et Sığırı (İlkine Doğuran-%20)	80.00	-	-
Et Sığırı (Doğurmayan -%15)	80.00	-	-

Avrupa Birliğinde uygulanan CAP (Ortak Tarım Politikası) çerçevesinde uygulanan sığır ve koyun yetiştiriciliğine desteklemeler Çizelge 3 de verilmiştir. Bu desteklerin işletmenin karlılığını çok önemli düzeylerde etkilediği ve bazı ülkelerde desteklemelerin başlı başına işletmeleri kara geçirdiği ve desteklemelerin kalkması durumunda koyunculuk sektörünün sürdürülebilirliğini kaybedeceği ve pek çok işletmenin ya işi bırakacağı veya çok önemli yetiştirme sistemi değişikliğine gitmelerinin kaçınılmaz olacağı yapılan araştırmalarla ortaya konmuştur (Oglethorpe, 2005).

Ancak 2003 CAP Tarım Reformu, doğrudan gelir desteklemelerini SFP (Tek Çiftlik Ödemesi) olarak değiştirmesi ve bu uygulamaya geçişte hayvan varlığını dikkate almaması sonucu koyun yetiştiriciliğinde sürü büyüklükleri ve karlılığını düşüreceği, ancak çevre, gıda güvenilirliği, hayvan ve bitki sağlığı, ve hayvan refahını artıracığı düşüncesi hakimdir. Bunun sonucunda ve Dünya Ticaret Örgütü (WTO) de ülkelerin destekleme politikalarını azaltarak serbest ticaret konusuna ağırlık vermesi ve bu konudaki ısrarcılığı koyun ve keçi sayılarını mevcut rakamların altına indirecektir (Dyrmundsson, 2006).

Çek Cumhuriyeti'nde Milerski ve ark., (2006) yaptıkları araştırmada Avrupa Birliğine katılma (1.5.2004) öncesi ve sonrasında koyunculunun 2004 yılına ait ekonomik analizlerine yer vermişlerdir. Bu çalışmada önceki destekle 2003 yılı CAP Tarım Reformu desteklemelerini 6 farklı stoklamaya sahip dağlık, az tercih edilen zayıf karakterli alanlar ve bunların dışında kalan alanlarda yer alan koyunculuk işletmelerine uyarlamışlardır. Sonuçlar dağlık alanlar için Çizelge 4 de verilmiştir.

Çizelge 4. Çek Cumhuriyetinde koyunculuk desteklemelerinin ekonomik analizi

Koyun/hektar		0.5	1.0	2.0	3.0	4.00	5.0
Kuzu /hektar*		0.8	1.5	3.0	4.5	6.0	7.5
Önceki Destek Rejimi							
Stoklama	BBHB/ha	0.18	0.35	0.70	1.05	1.40	1.75
Gayrisafi Hasıla	E/ha	35.9	71.8	143.6	215.4	287.2	359.0
Arazi Ödemesi	E/ha	70.7	124.7	130.6	149.5	149.5	0.0
Koyun Desteği	E/baş	31.3	63.0	126.0	189.0	252.0	0.0
Gelir/	E/koyun	276.2	259.5	200.1	184.6	172.2	71.8
Toplam Gelir	E/ha	138.1	259.5	400.2	553.9	688.7	359.0
Yeni 2003 CAP tarım Reformu Destekleri							
Stoklama	BBHB/ha	0.19	0.38	0.75	1.13	1.50	1.88
Gayrisafi Hasıla	E/ha	35.9	71.8	143.6	215.4	287.2	359.0
Arazi Ödemesi	E/ha	277.1	288.6	296.3	205.2	205.2	57.7
Koyun Desteği	E/baş	11.0	22.1	44.1	66.2	88.2	110.3
Gelir/	E/koyun	648.0	382.5	242.0	162.3	145.2	105.4
Toplam Gelir	E/ha	324.0	382.5	484.0	486.8	580.6	527.0

Kaynak: Milerski ve ark., (2006) s.204

Milan ve ark., (2003) Ripollesa ırkı koyun yetiştiren dört grup (bitkisel ve hayvansal üretim yapan işletmede yaptıkları ekonomik analizlerde CAP desteklerinin işletme gelirlerinin ortalama olarak %27 sini oluşturduğunu belirlemişler ve bu değerin 25.4-31.0 arasında değiştiğini bildirmişlerdir.

Sonuç ve Öneriler

Avrupa ülkelerinde 250 yıl önce başlamış olan damızlık yetiştirici birliklerinin ne denli önemli olduğu bu ülkelerde var olan ırkların ıslahındaki gelişmelerden anlaşılabilir. Son derece sorumlu ve çağdaş yöntemlerle çalışan yetiştiriciler hem birliklerden büyük oranda yararlanmaktalar hem de oluşturdukları güçlü sesle daha fazla destek sağlamaktadırlar.

Ülkemizde çağdaş anlamda damızlıkçı yetiştirici birliği yoktur. Kurulan birliklerin çoğu değil eldeki hayvanların ıslahı, üzücü olsa da hala numaralamasını (tetavür numaralama) dahi yapamamışlardır. Bu nedenle yeni kurulmuş damızlık yetiştirici birlikleri desteklenmeli ve bu önemli örgütlerin yaşatılmasına özen gösterilmeli ve Tarım ve Köy İşleri bakanlığı, Üniversitelerin ilgili bölümleri ve Tarımsal Araştırma Kuruluşları her türlü desteği vermelidir. Aynı biçimde yetiştiriciler de yıllık aidatlarını, ücretleri zamanında ödeyerek, tüm faaliyetlere katılmalı ve kısa sürede kayıt tutma alışkanlığı kazanmalıdır.

Kaymakçı ve ark., (2005) tarafından geliştirilen ve koyun keçi ıslahı için önerilen model çok iyi etüt edilmeli ve bu modelin daha da geliştirilerek benimsenmesi için gayret edilmelidir.

Ülkemizde var olan 4.068,432 kadar koyunculuk işletmesinin % 72'lik kısmı bitkisel ve hayvansal üretimi birlikte yapan ve işletme başına ortalama 12 baş koyun varlığı işletme boyutlarının çağdaş anlamda sürdürülebilir bir üretim için elverişli olmadığını ve bu işletmelerin bölgelere göre yapılacak araştırmalar sonucunda belirlenecek optimum işletme büyüklüklerine kavuşturulması gerekmektedir. Belirlenecek asgari büyüklüğün, varsayalım 50 baş dişi ve iki baş koç, 5 yıllık bir geçiş sürecinde erişilmesi ve bu sayıya ulaşamayanların hiçbir koşulda hayvancılık işletmesi kabul edilmemesi ve sonucunda desteklenmemesi politika olarak benimsenebilir.

Kaynaklar

- Acuz, S., 2005. Hatay ili Yayladağı ilçesinde yetiştirilen keçi ırkının karakterizasyonu, büyüme ve süt verimlerinde varyasyonun belirlenmesi. Yayınlanmamış Yük. Lisans Tezi-Ç.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Akman, N., Emiroğlu, M., Tavmen, A., 2001. Koyunculuk Dünya'da-Avrupa Birliği'nde Türkiye'de Hayvansal Üretim ve Ticareti (Koordinatör: M.K. Öke), Çamlıca Kültür ve Yardım Vakfı, İstanbul, 159 s.
- Altıoğlu, A. Gürsoy, O. 2007. Adana İli Tufanbeyli İlçesi köylerinde koyun yetiştiriciliğinin karakterizasyonu. Fen ve Mühendislik Bilimleri Dergisi, s:88-99.
- Bahady, F., Goodchild, A., Heritani, H., Temrinini, A., Treacher, T. 1994. Comparison of the performance of Turkish and Syrian strains of Awassi ewes at two levels of nutrition. Crop and Livestock Improvement in Mashreq Region (Eds: N.Haddad & R. Tutwiler). ICARDA, Aleppo, Syria, s:230-236.

- Bulgurlu, Ş., 1960. Rasyonel Besleme ve İtinalı Bakım Şartlarında İvesi ve Sakız Koyunlarının Süt Verikleri Üzerinde Araştırmalar. Ege Üniversitesi Zir. Fak. Yayınları:48.
- CAP Reform Agreement, 2003. The Common Agricultural Policy. EU Commission Communication, Brussels, 11 s.
- Connor, J., 2003. CAP reform and the sheep sector. Potential long-term impact in Great Britain. 8 s.
- Croston, D. 2002. A review of UK sheep sector and outlook for the future. Ragunautafundur, 169-179, Reykjavik.
- Çıkın, A., Mercan, M., Kızıldağ, N., 1997. Hayvancılık Sektöründe Kooperatiflerin İşlevleri ve Sorunları. Hayvancılıkta Örgütlenme Sorunları Sempozyumu, 27-28 Kasım, 1997, İzmir. s: 25-32.
- Çıkın, A., Olgun, A. 1996. Üretici Örgütlerinde İletişimin Önemi. Türkiye 2. Tarım Ekonomisi Kongresi. 4-6 Eylül, 1996, Adana.
- Dyrmondsson, O.R. 2006. Sustainability of sheep and goat production in North European countries: From the Arctic to the Alps. Small Ruminant Research, 62 (2006) 151-157. FAOSTAT, 2009. www.fao.org
- Gaspar, P., Escribano, M., Mesias, F.J., Rodriguez de Ledesma, A., Pulido, F. 2008. Sheep farms in the Spanish rangelands (deheas): Typologies according to livestock management and economic indicators. Small Ruminant Research, 74 (2008) 52-63.
- Gökçe, O. 1997. Örgüt sosyolojisi ve hayvancılıkta örgütlenme. Hayvancılıkta Örgütlenme Sorunları Sempozyumu. 27-28 Kasım, 1997, İzmir, s:1-7.
- Gürsoy, O., Pekel, E., Özcan, L., Torun, O., Timon, V., 1992b. Genetic selection for milk yield in Awassi sheep. I. Reproduction , Lactation. Doga Turkish Journal of Veterinary and Animal Science 16(3):535-546.
- Gürsoy, O., Pekel, E., Özcan, L., Torun, O., Timon, V., 1993. Comparisons of production traits of Ceylanpınar Awassi sheep with top producing ewes of national flocks in the GAP area. II. Growth performance , carcass traits. Doğa Turkish Journal of Veterinary, Animal Science 17: 65-72.
- Gürsoy, O. Factors affecting reproductive and lactation performances of Awassi sheep. Crop and Livestock Improvement in Mashreq Region (Eds: N.Haddad & R. Tutwiler). ICARDA, Aleppo, Syria, s:221-229.
- Gürsoy, O., Kirk, K., Cebeci, Z., Pollott, G.E., 1995. Genetic evaluation of growth performance in Awassi sheep. Meeting of the Joint FAO/CIHEAM Network on Sheep. Goats, Sub-Network on Animal Resources, Sidi-Thabet, Tunisia. CIHEAM Cahiers Options Méditerranéennes ; Vol. 11 p. 193-201.
- Gürsoy, O., Kirk, K., Pollott, G. E., Fırat, M. Z., 1997. İvesilerin süt verimlerinin ıslahında döl kontrolüne dayalı damızlık seçimi. Trakya Bölgesi II. Hayvancılık Sempozyumu, s: 201-209, 9-10 Ocak 1997, Tekirdağ.
- Gürsoy, O., Kirk, K., Pollott, G. E., 1998. Progeny Testing for milk yield in Turkish Awassi sheep. Proceedings of the 6th World Congress on Genetics Applied to Livestock Production. (24), pp:137-140, Jan.11-16, 1998, Armidale, Australia.

- Gürsoy, O., 2005. Small ruminant breeds of Turkey. In: Characterization of the Small Ruminant Breeds in West Asia and North Africa. Vol. 1. West Asia (L.Iniguez ed.). International Center for Agricultural Research in the Dry Areas (ICARDA), Aleppo, Syria. p: 239-416.
- Gürsoy, O. 2006. Economics and profitability of sheep and goat production in Turkey under new support regimes and market conditions. Small Ruminant Research, 62 (2006) 181-191.
- İnan, İ.H., Direk, M., Başaran, B., Birinci, S., Erkmn, E., 2005. Tarımda Örgütlenme. Türkiye Ziraat Mühendisliği VI. Teknik Kongresi. 3-7 Ocak, 2005, Ankara. s:1133-1154.
- Kaymakçı, M., Seymen, S., Taşkın, T. 2005. Damızlık Koyun-Keçi Yetiştiricileri Birliklerinin İşlevleri. Hayvansal Üretim 46(2): 1-5.
- Kaymakçı, M., Eliçin, A., Tuncel, E., Pekel, E., Karaca, O., Işın, F., Taşkın, T., Aşkın, Y., Emsen, H., Özder, M., Selçuk, E., Sönmez, R.2000. Türkiye’de Küçükbaş Hayvan Yetiştiriciliği. Türkiye Ziraat Mühendisliği V. Teknik Kongresi, 17-21 Ocak, Ankara.
- Kamakçı, M.,Eliçin, E., Işın, F., Taşkın, T., Karaca, O., Tuncel, E., Ertuğrul, M., Özder, M., Güney, O., Gürsoy, O., Torun, O., Altın, T., Emsen, H., Seymen, S., Geren, H., Odabaşı, A., Sönmez, R. 2005. Türkiye Ziraat Mühendisliği VI. Kongresi, 3-7, Ocak,2005, s:707-726. Ankara.
- Milan, M.J., Arnalte, E., Caja, G., 2003. Economic profitability and typology of Ripollesa breed sheep farms in Spain. Small Ruminant Research, 49 (2003) 97-105.
- Milerski, M., Matlova, V., Kuchtic, J., Mares, V. 2006. Effect of new support regimes on income of sheep farmers in the Czech Republic. Small Ruminant Research, 62. (2006) 201-206.
- NSA, 1998. British Sheep, 9th ed. United Kingdom, 240 s.
- Resmi Gazete, 2001a. 4631 Sayılı Hayvan Islahı Kanunu. 28.2.2001.
- Resmi Gazete, 2001b. Islah Amaçlı Yetiştirici Birliklerinin Kurulması ve Hizmetleri Hakkında Yönetmelik. 19.12.2001 /24615.
- Sönmez, R. 1990. Köye Doğru. Bilgehan Matbaası. Bornova, İzmir. s: 159.
- Sönmez, R. 1995. Şafakta Uyananlar. Olaylar-Gerçekler-Anılar. Hür Efe Matbaası, İzmir. s: 135.
- Yalçın, 1986. Sheep and Goat Breeds of Turkey. FAO Animal Production and Health Paper. No:60, Rome, Italy.